

Správa o základných právach 2018 – Stanoviská agentúry FRA

Rok 2017 priniesol z hľadiska ochrany základných práv pokrok i nezdary. V publikácii agentúry FRA Správa o základných právach 2018 je uvedený prehľad hlavného vývoja v tejto oblasti, poukazuje sa na úspechy, ale aj oblasti, ktoré ešte stále vyvolávajú obavy. V publikácii sú uvedené stanoviská agentúry FRA k hlavnému vývoju v uvedených tematických oblastiach, ako aj súhrn dôkazov podporujúcich tieto stanoviská. Poskytuje tak ucelený a zároveň informatívny prehľad hlavných výziev v oblasti základných práv, ktorým čelí EÚ a jej členské štáty.

Obsah

1. Posun vo vnímaní: smerom k prístupu k starnutiu založenom na právach	2
2. Charta základných práv EÚ a jej používanie členskými štátmi	4
3. Rovnosť a nediskriminácia	5
4. Rasizmus, xenofóbia a súvisiaca neznášanlivosť	8
5. Integrácia Rómov	10
6. Azyl, víza, migrácia, hranice a integrácia	13
7. Informačná spoločnosť, súkromie a ochrana osobných údajov	15
8. Práva dieťaťa	17
9. Prístup k spravodlivosti a práva obetí	20
10. Vývoj v uplatňovaní Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím	23

1. Posun vo vnímaní: smerom k prístupu k starnutiu založenom na právach

V tejto kapitole sa skúma pomalý, ale istý posun od uvažovania o starobe v zmysle „deficitov“, ktoré tvoria „potreby“, ku komplexnejšiemu uvažovaniu zahŕňajúcemu prístup k starnutiu založený na právach. Táto postupne sa vyvíjajúca paradigma je zameraná na rešpektovanie základného práva všetkých osôb na rovnaké zaobchádzanie bez ohľadu na vek – bez zanedbávania ochrany a poskytovania podpory tým, ktorí ju potrebujú. Prístup založený na ľudských právach nie je v rozpore s realitou potrieb súvisiacich s vekom, práve naopak, prístup založený na právach umožňuje lepšie uspokojenie potrieb podľa toho, ako sa bude vyžadovať a súčasne aj ich zasadenie do koncepcie ľudských práv.

Trhy práce a národné systémy sociálnej ochrany už prešli hlbokými premenami, aby dokázali reagovať na dlhovekosť a výzvy, ktoré starnúca spoločnosť predstavuje pre národné hospodárske a sociálne systémy. Tento proces sa začal celým radom iniciatív v Európskej únii (EÚ) a vo svete. Patria k nim boj proti diskriminácii z dôvodu vysokého veku v oblasti zamestnania, podporovanie aktívneho starnutia a motivovanie k dlhšiemu pracovnému životu, ako aj zavádzanie reforiem v systémoch sociálnej ochrany zameraných na vyšší vek, najmä v oblasti dôchodkov, zdravotnej starostlivosti a poskytovania dlhodobej starostlivosti. Reformy sa tiež začínajú odkláňať od prístupov založených na potrebách, ktoré sú zamerané na reakcie na „nedostatky“ súvisiace s vekom, smerom k orientácii na jednotlivca, ľudskú bytosť so základnými právami a prirodzenou ľudskou dôstojnosťou. Podľa článku 1 Charty základných práv EÚ ľudská dôstojnosť je nedotknuteľná a musí sa ochraňovať a rešpektovať bez ohľadu na vek.

V rámci tohto posunu by sa však nemali prehliadať potreby starších ľudí súvisiace s vekom, ani znižovať význam povinností štátu voči jednotlivcom – vrátane starších ľudí, ktorí môžu potrebovať pomoc. Navyše starší ľudia sú heterogénnou skupinou s pomerne odlišnými potrebami a preferenciami. Mnohé preferencie a skúsenosti nadobudnuté v priebehu života ovplyvňujú výsledky vo vyššom veku. Rodové postavenie, postavenie prisťahovalca alebo príslušníka etnickej menšiny, zdravotné postihnutie ako aj sociálno-ekonomické postavenie a geografické alebo iné aspekty môžu mať spojený negatívny vplyv na starších ľudí. To vo veľkej miere určuje rozsah, v akom požívajú svoje práva.

Občianske, politické, hospodárske, sociálne a kultúrne práva zakotvené v Charte základných práv EÚ sa vzťahujú na každého bez ohľadu na vek. Vek sa

však uvádza konkrétne v článku 21 ako chránený dôvod pred diskrimináciou a v článku 25 sa uznáva právo starších osôb „na dôstojný a nezávislý život a na účasť na spoločenskom a kultúrnom živote“.

Nediskriminácia a rovnosť príležitostí pre starších ľudí v rôznych oblastiach života, ako aj ich dôstojný život, sú zakotvené aj v nedávno vyhlásenom Európskom pilieri sociálnych práv. Podľa Európskej komisie Európsky pilier sociálnych práv „ide čiastočne nad rámec súčasného acquis“. Cieľom je uvažovať o tom, ako rozšíriť ochranu pred diskrimináciou z dôvodu veku na oblasti sociálnej ochrany vrátane sociálneho zabezpečenia a zdravotnej starostlivosti, vzdelávania, prístupu k tovarom a službám dostupným pre verejnosť.

Aj keď pilier sociálnych práv nie je právne záväzným súborom zásad a práv, jeho vyhlásenie signalizuje silnú politickú vôľu a záväzok zo strany inštitúcií EÚ a členských štátov k tomu, aby sa usilovali vybudovať sociálnejšiu a inkluzívnejšiu Európu, teda Európu, ktorá umožňuje lepšie a úctivejšie využívanie celého jej ľudského kapitálu bez toho, aby bol niekto vylúčený. Je príležitosťou pre EÚ a členské štáty na dosiahnutie konkrétnych výsledkov v oblasti presadzovania a uplatňovania práv starších ľudí, ktorí sú dôležitou súčasťou ľudského kapitálu a majú potenciál významne prispievať ku všetkým aspektom života.

Stanovenie pravidiel a minimálnych noriem je však len prvým krokom v tomto procese. Zvyšovanie informovanosti a využívanie koordinačných a monitorovacích mechanizmov je rovnako nevyhnutné na naplnenie základných práv všetkých vrátane starších ľudí, ako je uvedené v Charte základných práv. Zapojenie inštitúcií EÚ, ako aj členských štátov do tohto úsilia je viac než potrebné.

V tejto súvislosti by sa ďalej uvedené stanoviská agentúry FRA mali vnímať ako stavebné kamene na podporu posunu smerom ku komplexnému prístupu k starnutiu založenom na ľudských právach.

Stanovisko agentúry FRA č. 1.1

Zákonodarca EÚ by mal pokračovať vo svojom úsilí zameranom na prijatie smernice o rovnakom zaobchádzaní. Smernica prispeje k rozšíreniu horizontálnej ochrany pred diskrimináciou z rôznych dôvodov vrátane veku na oblasti, ktoré sú pre staršie osoby obzvlášť dôležité, vrátane prístupu k tovarom a službám, sociálnej ochrane, zdravotnej starostlivosti a bývaní.

Stanovisko agentúry FRA č. 1.2

V záujme poskytovania silnejšej ochrany sociálnych práv by zákonodarca EÚ mal pokračovať v prijímaní konkrétnych právnych opatrení a ďalej uplatňovať zásady a práva zakotvené v Európskom pilieri sociálnych práv. V tejto súvislosti by mal zabezpečiť rýchle prijatie navrhovanej smernice o rovnováhe medzi pracovným a súkromným životom a mali by sa urýchliť postupy na prijatie komplexného Európskeho aktu o prístupnosti. Na zabezpečenie súladu s rozsiahlejším súborom právnych predpisov EÚ, by akt

o prístupnosti mal obsahovať aj ustanovenia, prostredníctvom ktorých bude prepojený s inými relevantnými aktmi, ako napr. nariadenia týkajúce sa európskych štrukturálnych a investičných fondov.

Stanovisko agentúry FRA č. 1.3

Inštitúcie EÚ a členské štáty by mali zvážiť využívanie európskych štrukturálnych a investičných fondov, ako aj iných finančných nástrojov EÚ, aby sa podporil prístup k starnutiu založený na právach. Na podporu reforiem, ktoré podporujú dôstojný život a nezávislosť, ako aj možnosti na zapájanie sa starších ľudí, by inštitúcie EÚ a členské štáty mali v nadchádzajúcom programovom období (po roku 2020) opätovne potvrdiť a posilniť ex ante kondicionality, ako aj opatrenia na monitorovanie ich vykonávania. Takéto opatrenia by mali zabezpečiť, aby sa financovanie EÚ využívalo v súlade s povinnosťami v oblasti základných práv.

Inštitúcie EÚ a členské štáty by sa mali okrem toho systematicky zaoberať výzvami, ktorým čelia starší ľudia, v mechanizmoch koordinácie základných politík, ako je napr. európsky semester.

2. Charta základných práv EÚ a jej používanie členskými štátmi

V roku 2017 bola Charta základných práv Európskej únie už ôsmym rokom v platnosti ako právne záväzná listina práv EÚ. Dopĺňa vnútroštátne dokumenty týkajúce sa ľudských práv a Európsky dohovor o ľudských právach (EDLP). Tak ako v predchádzajúcich rokoch bola úroveň postavenia charty, ako aj jej používania na vnútroštátnej úrovni rôznorodá: zdá sa, že nedošlo k výraznému zlepšeniu jej používania v súdnictve alebo v legislatívnych procesoch a ukázalo sa, že ťažko možno nájsť verejné politiky zamerané na podporu charty. Keďže počet referencií na chartu zo strany vnútroštátnych súdov, parlamentov a vlád je stále nízky a tieto referencie často bývajú nedôsledné, potenciál charty opäť nebol využitý v plnom rozsahu.

Podľa judikatúry Súdneho dvora Európskej únie (SDEÚ) je Charta základných práv EÚ záväzná pre členské štáty EÚ, keď konajú v rámci pôsobnosti práva EÚ. Právne predpisy EÚ priamo alebo nepriamo ovplyvňujú život ľudí žijúcich v EÚ takmer vo všetkých oblastiach politiky. V tejto súvislosti by Charta základných práv EÚ mala byť príslušnou normou pre sudcov alebo štátnych zamestnancov v členských štátoch pri plnení ich každodenných povinností. Z dôkazov agentúry FRA v posledných rokoch (2012 – 2016) však vyplýva, že súdnictvo a úrady využívajú chartu na vnútroštátnej úrovni skôr len v obmedzenej miere. Ukazuje sa, že takmer žiadna politika si nekladie za cieľ presadzovanie charty, aj keď členské štáty sú povinné nielen rešpektovať práva zahrnuté v charte, ale aj „podporujú ich uplatňovanie v súlade so svojimi príslušnými právomocami“ (článok 51 charty). Ak sa na chartu odkazuje v rámci legislatívneho procesu alebo v súdnictve, jej používanie často ostáva nedôsledné.

Stanovisko agentúry FRA č. 2.1

EÚ a jej členské štáty by mali podnietiť rozsiahlejšiu výmenu informácií o skúsenostiach a prístupoch v súvislosti s odkazovaním na chartu a jej využívaním medzi sudcami, advokátskymi komorami a orgánmi verejnej správy v členských štátoch, ale aj za ich hranicami. Pri podporovaní tejto výmeny informácií by členské štáty EÚ mali čo najlepšie využívať existujúce možnosti financovania, napr. možnosti v rámci programu Spravodlivosť.

Členské štáty EÚ by mali presadzovať informovanosť o právach zakotvených v charte a zabezpečiť, aby sa sudcom a iným odborníkom pracujúcim v oblasti práva na vnútroštátnej úrovni poskytovali ciele vzdelávacie moduly.

Podľa článku 51 (rozsah pôsobnosti) Charty základných práv EÚ musia byť všetky vnútroštátne právne predpisy, ktorými sa vykonáva právo EÚ, v súlade s chartou. Podobne ako v predchádzajúcich rokoch, aj v roku 2017 zostala úloha charty v legislatívnych procesoch na vnútroštátnej úrovni obmedzená: charta nie je normou, ktorá sa výslovne a pravidelne uplatňuje počas postupov používaných na kontrolu zákonnosti alebo posúdenie vplyvu pripravovaných právnych predpisov – aj keď vnútroštátne nástroje v oblasti ľudských práv sa do takýchto postupov systematicky začleňujú. Navyše, rovnako ako v predchádzajúcich rokoch v mnohých rozhodnutiach vnútroštátnych súdov, v ktorých sa odkazovalo na chartu, nebol sformulovaný presvedčivý argument, prečo sa charta na konkrétne okolnosti daného prípadu vzťahuje.

Stanovisko agentúry FRA č. 2.2

Vnútroštátne súdy, ako aj vlády a/alebo parlamenty by mohli zväziť dôslednejšiu „kontrolu podľa článku 51 (rozsah pôsobnosti)“, aby vo včasnej fáze posúdili, či súdny prípad alebo legislatívny spis vyvoláva otázky vo vzťahu k Charte základných práv EÚ. Vypracovanie štandardizovaných príručiek o praktických krokoch na kontrolu uplatniteľnosti charty – čo zatiaľ vykonáva len veľmi málo členských štátov EÚ – by mohlo poskytnúť odborníkom pracujúcim v oblasti práva nástroj na posúdenie relevantnosti charty v konkrétnom prípade alebo legislatívnom návrhu. Príručka o uplatniteľnosti charty, ktorú vypracovala agentúra FRA, by mohla slúžiť v tomto ohľade ako inšpirácia.

3. Rovnosť a nediskriminácia

Rok 2017 priniesol nerovnomerný pokrok v oblasti presadzovania rovnosti príležitostí a nediskriminácie v Európskej únii (EÚ). Hoci smernica o rovnakom zaobchádzaní – navrhnutá v roku 2008 – nebola do konca roka prijatá, EÚ vyhlásila európsky pilier sociálnych práv, ktorý vychádza zo zásady nediskriminácie. Obmedzenia náboženských odevov a symbolov v práci alebo vo verejných priestoroch stále vzbudzovali pozornosť a boli nimi ovplyvnené najmä moslimky. Pokiaľ ide o rovnosť lesbí, gejev, bisexuálnych, transrodových a intersexuálnych osôb (LGBTI), určité pokroky sa dosiahli, najmä v súvislosti s občianskym postavením párov rovnakého pohlavia. Medzitým zistenia vyplývajúce z celého radu údajov o rovnosti – vrátane údajov získaných na základe testovania diskriminácie – preukazujú, že nerovnaké zaobchádzanie a diskriminácia stále pretrvávajú v európskych spoločnostiach.

Zistenia z druhého prieskumu Európskej únie týkajúceho sa menšín a diskriminácie (EU-MIDIS II), ktorý uskutočnila agentúra FRA, a z rôznych národných výskumov uverejnených v roku 2017 potvrdzujú, že diskriminácia a nerovnaké zaobchádzanie z rôznych dôvodov sú v kľúčových oblastiach života v celej EÚ ešte stále realitou. EÚ a jej členské štáty však môžu nástroje politiky využiť na podporu rovnosti spolu, pričom Európsky pilier sociálnych práv bude presadzovať ochranu pred diskrimináciou nad rámec platného *acquis* v oblasti rovnosti. Keďže však navrhovaná smernica o rovnakom zaobchádzaní nie je ešte prijatá, EÚ pracuje s hierarchiou dôvodov. Rokovania o navrhovanej smernici v Rade EÚ prebiehali v roku 2017 už deviaty rok a do konca roku neboli ešte ukončené.

V článku 21 Charty základných práv EÚ sa zakazuje „akákoľvek diskriminácia najmä z dôvodu pohlavia, rasy, farby pleti, etnického alebo sociálneho pôvodu, genetických vlastností, jazyka, náboženstva alebo viery, politického alebo iného zmýšľania, príslušnosti k národnostnej menšine, majetku, narodenia, zdravotného postihnutia, veku alebo sexuálnej orientácie“. V článku 19 Zmluvy o fungovaní Európskej únie (ZFEÚ) sa stanovuje, že Rada môže jednomyselne v súlade s mimoriadnym legislatívnym postupom a po udelení súhlasu Európskym parlamentom prijať vhodné opatrenia na boj proti diskriminácii založenej na pohlaví, rasovom alebo etnickom pôvode, náboženskom vyznaní alebo viere, postihnutí, veku alebo sexuálnej orientácii.

Stanovisko agentúry FRA č. 3.1

Zákonodarca EÚ by mal pokračovať vo svojom úsilí zameranom na prijatie smernice o rovnakom zaobchádzaní na zabezpečenie, aby EÚ ponúkala komplexnú ochranu pred diskrimináciou v kľúčových oblastiach života bez ohľadu na pohlavie, rasový alebo etnický pôvod, náboženské vyznanie alebo vieru, zdravotné postihnutie, vek alebo sexuálnu orientáciu osôb.

Stanovisko agentúry FRA č. 3.2

Zákonodarca EÚ by mal pokračovať v prijímaní konkrétnych právnych opatrení, ktoré zabezpečia silnejšiu ochranu sociálnych práv a ďalej uplatňujú zásady a práva zakotvené v pilieri sociálnych práv.

Obmedzenia týkajúce sa náboženských odevov a symbolov v práci alebo vo verejných priestoroch aj naďalej formovali v roku 2017 diskusie o náboženstve v EÚ. Tieto obmedzenia sa týkajú najmä moslimských žien, ktoré nosia rôzne formy odevov zakrývajúcich hlavu alebo tvár. Súdny dvor Európskej únie a Európsky súd pre ľudské práva (ESLP) poskytli ďalšie usmernenie v tejto oblasti, pokiaľ ide o skutočné pracovné podmienky, zákaz viditeľných

náboženských symbolov, ako aj nosenie náboženských odevov, ktoré úplne zakrývajú tvár, na verejnosti. Niektoré členské štáty EÚ zaviedli obmedzenia na odevy zakrývajúce tvár na verejných miestach, aby presadzovali svoje predstavy týkajúce sa inkluzívnych spoločností alebo aby zachovali neutralitu štátnych úradníkov, sudcov a prokurátorov.

Článkom 10 Charty základných práv EÚ sa zaručuje, že každý má právo na slobodu myslenia, svedomia a náboženského vyznania. Toto právo zahŕňa slobodu zmeniť svoje náboženské vyznanie alebo vieru, ako aj slobodu prejavovať svoje náboženské vyznanie alebo vieru bohoslužbou, vyučovaním, vykonávaním úkonov a zachovávaním obradov buď sám, alebo spoločne s inými. Každý má právo na slobodu myslenia, svedomia a náboženského vyznania. Článkom 21 Charty základných práv EÚ sa zakazuje akákoľvek diskriminácia z dôvodu náboženstva alebo viery. V článku 22 Charty základných práv EÚ sa ďalej stanovuje, že Únia rešpektuje kultúrnu, náboženskú a jazykovú rozmanitosť.

Stanovisko agentúry FRA č. 3.3

Členské štáty EÚ by mali zabezpečiť, aby sa pri posudzovaní všetkých obmedzení symbolov alebo odevov súvisiacich s náboženstvom chránili základné práva a slobody. V každom legislatívnom alebo administratívnom návrhu, pri ktorom existuje riziko obmedzenia slobody prejavu náboženského vyznania alebo viery, by malo byť zahrnuté hľadisko základných práv a dodržiavania zásad zákonnosti, nevyhnutnosti a primeranosti.

Členské štáty EÚ pokračovali v zavádzaní opatrení na podporu rovnosti lesbičiek, gejov, bisexuálnych, transrodových a intersexuálnych osôb (LGBTI). Niektoré členské štáty EÚ zosúladiť občianske postavenie párov rovnakého pohlavia s postavením manželských párov, aj keď niekedy s obmedzeniami v súvislosti s adopciou alebo asistovaným oplodnením. Iné prijali opatrenia na demedikalizáciu procesu zmeny pohlavia, pričom jeden členský štát EÚ prijal zjednodušené postupy pre transrodové osoby, aby mohli zmeniť svoje pohlavie uvedené v záznamoch. V niektorých členských štátoch EÚ sa dostáva do popredia problematika binárnych značiek pre pohlavie, pričom v jednom štáte sa v úradných dokumentoch umožnilo použitie značky „X“, ako alternatívy k označeniu muž alebo žena.

Článkom 21 Charty základných práv EÚ sa zakazuje diskriminácia z dôvodu pohlavia alebo sexuálnej orientácie. Európska komisia v decembri 2015 uverejnila zoznam opatrení na podporu rovnosti LGBTI osôb vrátane zlepšovania práv a zabezpečenia

právnej ochrany LGBTI osobám a ich rodinám, ako aj na monitorovanie a presadzovanie existujúcich práv. Zoznam opatrení sa vzťahuje na obdobie rokov 2016 – 2019. Aj keď tento zoznam nie je právne záväzný, slúži ako usmernenie k tomu, kde a ako sa môžu členské štáty EÚ usilovať o zabezpečenie toho, aby osoby LGBTI mohli požívať svoje právo na rovnosť a nediskrimináciu. EÚ a jej členské štáty sa zaviazali k plneniu cieľov Agendy 2030 pre udržateľný rozvoj. V cieľi trvalo udržateľného rozvoja č. 10, ktorý sa týka zníženia nerovnosti v rámci krajín a medzi krajinami, sa ako jeden z jeho zámerov stanovuje zabezpečenie rovnosti príležitostí a znížovanie nerovnosti výsledku. K tomu patrí odstránenie diskriminačných zákonov, politík a postupov a presadzovanie vhodných právnych predpisov, politík a opatrení.

Stanovisko agentúry FRA č. 3.4

Členským štátom EÚ sa odporúča, aby pokračovali v prijímaní a realizovaní konkrétnych opatrení na zabezpečenie, aby lesbičky, gejovia, bisexuálne, transrodové a intersexuálne osoby (LGBTI) mohli v plnej miere požívať všetky svoje základné práva. V rámci toho sa členské štáty vyzývajú, aby použili zoznam opatrení na podporu rovnosti LGBTI osôb, ktorý uverejnila Európska komisia v záujme usmernenia ich úsilia.

Údaje o rovnosti poskytujú účinný prostriedok na odhalovanie vzorcov nerovnosti v členských štátoch EÚ, ako aj pevný základ pre tvorbu politík založenú na dôkazoch. Zistenia z prieskumu EU-MIDIS II a výskumu publikovaného vnútroštátnymi orgánmi pre rovnosť a verejnými orgánmi v roku 2017 v dostatočnej miere ukazujú, že diskriminácia a nerovnaké zaobchádzanie hlboko ovplyvňujú európske spoločnosti. Zistenia z výskumu, v ktorom sa používali metódy testovania diskriminácie, poskytujú ďalšie empirické dôkazy o diskriminácii v prístupe k zamestnaniu a bývaniu z viacerých dôvodov v niekoľkých členských štátoch EÚ. Systematickým zhromažďovaním údajov o vzorcoch nerovnosti EÚ a jej členské štáty môžu monitorovať vplyv politík a opatrení, ktoré sa zaviedli na podporu rovnosti a presadzovanie nediskriminácie, a upravovať ich v záujme zvýšenia efektívnosti. EÚ a jej členské štáty sa zaviazali k plneniu cieľov Agendy 2030 pre udržateľný rozvoj. Dostupnosť podrobných a spoľahlivých údajov o rovnosti by EÚ a jej členským štátom umožnila merať pokrok pri plnení zámerov č. 10.2 a 10.3 v rámci cieľa trvalo udržateľného rozvoja č. 10, ktorý sa týka znížovania nerovnosti v rámci krajín a medzi krajinami.

Na podporu tvorby politík a na presadzovanie rovnakého zaobchádzania a boja proti diskriminácii možno

použiť rôzne typy údajov, napr. štatistické a administratívne údaje, ako aj vedecké dôkazy. Tieto údaje možno použiť aj na posúdenie vykonávania smernice o rasovej rovnosti (2000/43/ES) alebo smernice o rovnakom zaobchádzaní v zamestnaní (2000/78/ES). Európska komisia vo svojich všeobecných politických odporúčaniach – Európska komisia proti rasizmu a intolerancii (ECRI) – zdôrazňuje potrebu kvalitných údajov na podporu boja proti diskriminácii. Okrem toho v Dohovore OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím je ponúknuté usmernenie k zhromažďovaniu údajov o rovnosti.

Stanovisko agentúry FRA č. 3.5

Inštitúcie EÚ a členské štáty EÚ sa vyzývajú, aby pokračovali v podporovaní a financovaní zhromažďovania spoľahlivých a podrobných údajov o rovnosti agentúrami a orgánmi EÚ, vnútroštátnymi štatistickými úradmi, vnútroštátnymi orgánmi pre rovnosť, inými verejnými orgánmi a akademickými inštitúciami. Okrem toho sa členské štáty vyzývajú, aby Štatistickému úradu Európskej únie (Eurostat) poskytovali podrobné a spoľahlivé údaje o rovnosti tak, aby umožnili EÚ vypracovať ciele programy a opatrenia na podporu rovnakého zaobchádzania a presadzovanie nediskriminácie. Ak je to možné a vhodné, zhromaždené údaje by mali byť rozdelené nielen podľa pohlavia a podľa veku, ale aj podľa etnického pôvodu, zdravotného postihnutia a náboženstva.

4. Rasizmus, xenofóbia a súvisiaca neznášanlivosť

Ako vyplýva zo zistení z druhého prieskumu Európskej únie týkajúceho sa menšín a diskriminácie (EU-MIDIS II) organizovaného agentúrou FRA, sedemnášť rokov po prijatí smernice o rasovej rovnosti a deväť rokov po prijatí rámcového rozhodnutia o rasizme a xenofóbii, prisťahovalci a etnické menšiny v rámci celej EÚ stále čelia rozsiahlej diskriminácii, obťažovaniu a diskriminačnému etnickému profilovaniu. Európska komisia podporovala úsilie členských štátov EÚ zamerané na boj proti rasizmu a trestným činom z nenávisti prostredníctvom Skupiny EÚ na vysokej úrovni pre boj proti rasizmu, xenofóbii a iným formám neznášanlivosti. Pokračovala tiež v dôslednom monitorovaní uplatňovania smernice o rasovej rovnosti a rámcového rozhodnutia. Aj keď niektoré členské štáty EÚ preskúmavajú svoje právne predpisy zamerané proti rasizmu, v roku 2017 len 14 z nich malo zavedené akčné plány a stratégie zamerané na boj proti rasizmu a etnickej diskriminácii.

Napriek politickým iniciatívam realizovaným v rámci skupiny EÚ na vysokej úrovni pre boj proti rasizmu, xenofóbii a iným formám neznášanlivosti, rasistické a xenofóbne trestné činy z nenávisti a nenávisťné prejavy stále hlboko ovplyvňujú životy miliónov ľudí v EÚ. Poukazujú na to zistenia z prieskumu EU-MIDIS II a uvádza sa to v pravidelných prehľadoch agentúry FRA o obavách, ktoré sa týkajú základných práv súvisiacich s migráciou.

V článku 1 rámcového rozhodnutia o rasizme a xenofóbii sú uvedené opatrenia, ktoré členské štáty prijímú na potrestanie úmyselného rasistického a xenofóbneho správania. V článku 4 písm. a) Medzinárodného dohovoru o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie (ICERD) sa ďalej stanovuje, že štáty, ktoré sú zmluvnými stranami dohovoru, sú povinné vyhlásiť podnecovanie k rasovej diskriminácii, ako aj násilné činy páchané na akejkoľvek rase alebo skupine osôb za trestné činy stíhateľné podľa zákona.

Stanovisko agentúry FRA č. 4.1

Členské štáty EÚ by mali zabezpečiť, aby každý prípad údajného trestného činu z nenávisti vrátane nenávisťného prejavu, bol efektívne zaznamenaný, vyšetrený, trestne stíhaný a riešený na súde. Toto sa musí uskutočňovať v súlade s platnými vnútroštátnymi právnymi predpismi, právnymi predpismi EÚ, ako aj v súlade s európskym a medzinárodným právom.

Členské štáty EÚ by mali vyvinúť ďalšie úsilie v záujme systematického zaznamenávania, zhromažďovania a každoročného zverejňovania porovnateľných údajov o trestných činoch z nenávisti, aby mohli v rámci reakcie na tieto javy pripravovať účinné právne a politické opatrenia založené na dôkazoch. Všetky údaje by sa mali zhromažďovať v súlade s vnútroštátnymi právnymi rámcami a právnymi predpismi EÚ o ochrane osobných údajov.

Napriek silnému právnemu rámcu stanovenému smernicou o rasovej rovnosti (2000/43/ES) z výsledkov prieskumu EU-MIDIS II a iných dôkazov vyplýva, že značná časť prisťahovalcov a menšinových etnických skupín čelí vysokej miere diskriminácie z dôvodu ich etnického pôvodu alebo prisťahovaleckého pôvodu, ako aj z dôvodu potenciálne súvisiacich charakteristík, ako sú farba pleti a náboženstvo. Z výsledkov vyplýva len malý pokrok v porovnaní s obdobím pred ôsmimi rokmi, keď sa uskutočnil prvý prieskum EU-MIDIS. Podiely osôb, ktoré čelia diskriminácii zostávajú na úrovniach, ktoré vyvolávajú vážnu obavu. Vyplýva z nich tiež, že väčšina respondentov nepozná žiadnu organizáciu, ktorá poskytuje podporu alebo poradenstvo obetiam diskriminácie, a že väčšina nie je informovaná o žiadnom orgáne pre rovnosť.

Stanovisko agentúry FRA č. 4.2

Členské štáty EÚ by mali zabezpečiť lepšie vykonávanie a uplatňovanie smernice o rasovej rovnosti v praxi. Mali by tiež zvýšiť informovanosť o antidiskriminačných právnych predpisoch a príslušných opravných mechanizmoch, najmä medzi tými, ktorí budú postihnutí diskrimináciou s najväčšou pravdepodobnosťou, ako napr. príslušníci etnických menšín. Členské štáty by mali najmä zabezpečiť, aby sankcie boli dostatočne účinné, primerané a odrádzajúce, ako sa vyžaduje v smernici o rasovej rovnosti.

V roku 2017 malo len 14 členských štátov EÚ zavedené osobitné národné akčné plány na boj proti rasovej diskriminácii, rasizmu alebo xenofóbii. Na základe Durbanského vyhlásenia a akčného programu OSN prijatého na Svetovej konferencii proti rasizmu, rasovej diskriminácii, xenofóbii a súvisiacej neznášanlivosti sa štátom zveruje primárna zodpovednosť za boj proti rasizmu, rasovej diskriminácii, xenofóbii a súvisiacej neznášanlivosti. Skupina EÚ na vysokej úrovni pre boj proti rasizmu, xenofóbii a iným formám neznášanlivosti poskytuje členským štátom EÚ fórum, v rámci ktorého si môžu vymieňať postupy na zaistenie úspešnej realizácie takýchto akčných plánov.

Stanovisko agentúry FRA č. 4.3

Členské štáty EÚ by mali vypracovať špecializované národné akčné plány na boj proti rasizmu, rasovej diskriminácii, xenofóbii a súvisiacej neznášanlivosti. V tomto ohľade by členské štáty mohli vychádzať z podrobného a praktického usmernenia Úradu vysokého komisára OSN pre ľudské práva, ktoré sa týka spôsobu vypracúvania takýchto plánov. Podľa týchto usmernení by v takýchto akčných plánoch mali byť stanovené ciele a opatrenia, určené zodpovedné štátne orgány, stanovené cieľové dátumy, zahrnuté ukazovatele výkonnosti a mali by zabezpečovať mechanizmy monitorovania a vyhodnotenia. Realizácia takýchto plánov by poskytla členským štátom EÚ účinné prostriedky na zabezpečenie splnenia povinností, ktoré im ukladá smernica o rasovej rovnosti a rámcové rozhodnutie o boji proti rasizmu a xenofóbii.

Ako sa uvádza v predchádzajúcich správach o základných právach, z dôkazov z prieskumu EU-MIDIS II vyplýva, že príslušníci skupín etnických menšín stále čelia diskriminačnému profilovaniu zo strany polície. Takéto profilovanie môže oslabiť dôveru v presadzovanie práva u osôb s prostredia etnických menšín, ktoré sa často môžu ocitnúť v situácii, keď ich polícia zastaví a prehladáva len z dôvodu ich výzoru. Takýto postup odporuje zásadám dohovoru ICERD a ďalším medzinárodným normám vrátane tých, ktoré sú zakotvené v Európskom dohovore o ľudských právach a príslušnej judikatúre ESLP, ako aj v Charte základných práv Európskej únie a smernici o rasovej rovnosti.

Stanovisko agentúry FRA č. 4.4

Členské štáty EÚ by mali ukončiť diskriminačné formy profilovania. Dalo by sa to dosiahnuť poskytovaním systematickej odbornej prípravy o antidiskriminačných právnych predpisoch príslušníkom orgánov presadzovania práva, ako tým, že sa im umožní lepšie pochopiť podvedomú predpojatosť a spochybňovať stereotypy a predsudky. Takouto odbornou prípravou by sa mohla tiež zvýšiť informovanosť o následkoch diskriminácie a spôsobe zvyšovania dôvery príslušníkov minoritných komunit v políciu. Okrem toho na monitorovanie diskriminačných praktík profilovania by členské štáty EÚ mohli zvážiť zaznamenávanie uplatňovania právomoci zastavovať a kontrolovať. Mohli by zaznamenávať hlavne etnickú príslušnosť osôb, ktoré zastavujú – toto sa v súčasnosti deje v jednom členskom štáte – v súlade s vnútroštátnym právnym rámcem a právnymi predpismi EÚ na ochranu údajov.

5. Integrácia Rómov

Rámec EÚ pre vnútroštátne stratégie integrácie Rómov zatiaľ nepriinesol významný a „hmatateľný pokrok“, napriek pokračujúcemu vykonávaniu opatrení na zlepšenie začleňovania Rómov v členských štátoch. Účast' Rómov na vzdelávaní sa zvýšila, problémom však zostáva predčasné ukončenie školskej dochádzky a segregácia vo vzdelávaní. Pokiaľ ide o situáciu Rómov v oblasti zamestnanosti, bývania a zdravotníctva, ukazuje sa mierne zlepšenie, zatiaľ čo pretrvávajúci anticiganizmus, ktorý sa výrazne prejavuje vo forme diskriminácie, obťažovania a trestných činov z nenávisťi, je stále významnou prekážkou začlenenia Rómov do spoločnosti. Potreba zaoberať sa problematikou anticiganizmu sa z politického hľadiska dostala viac do popredia v roku 2017, ako bolo vyjadrené v uznesení Európskeho parlamentu o aspektoch základných práv v integrácii Rómov v EÚ. Potrebne je zvýšené úsilie na monitorovanie uplatňovania integračných opatrení a ich účinnosti, pričom osobitná pozornosť by sa mala venovať marginalizovaným a sociálne vylúčeným mladým Rómom a rómskym ženám.

Ako vyplýva zo zistení prieskumov agentúry FRA o Rómoch, protirómska nálada predstavuje stále významnú prekážku ich začleneniu. Rómovia naďalej čelia diskriminácii z dôvodu ich etnickej príslušnosti v prístupe k vzdelávaniu, zamestnaniu, bývaniu a zdravotnej starostlivosti. Diskriminácia a protirómske nálady porušujú právo na nediskrimináciu zakotvené v článku 21 Charty základných práv EÚ, smernici o rasovej rovnosti (2000/43/ES) a iných európskych a medzinárodných nástrojoch v oblasti ľudských práv. Okrem toho v odporúčaní Rady z roku 2013 o účinných opatreniach na integráciu Rómov sa odporúča, aby členské štáty prijali potrebné opatrenia na zabezpečenie účinného presadzovania smernice o rasovej rovnosti v praxi. Na potrebu riešiť diskrimináciu Rómov uplatňovaním smernice o rasovej rovnosti a rámcového rozhodnutia o boji proti rasizmu a xenofóbii, s osobitným dôrazom na rodové aspekty sa poukázalo v predchádzajúcich správach agentúry FRA a aj v správe z prieskumu EU-MIDIS II Rómovia – vybrané zistenia a v Správe o základných právach 2017.

Stanovisko agentúry FRA č. 5.1

Členské štáty EÚ by mali zabezpečiť, aby v súlade so smernicou o rasovej rovnosti a rámcovým rozhodnutím o boji proti rasizmu a xenofóbii bol boj proti protirómskym náladám začlenený do politických opatrení a aby sa kombinoval s politikami aktívneho začleňovania, ktoré riešia etnickú nerovnosť a chudobu. Tieto opatrenia by mali zahŕňať aj opatrenia na zvyšovanie informovanosti o prínosoch integrácie Rómov, ktoré budú oslovovať širokú verejnosť,

poskytovateľov služieb, pedagogických pracovníkov z verejného sektora a políciu. K takýmto opatreniam by mohli patriť aj prieskumy alebo kvalitatívny výskum vykonávaný na vnútroštátnej alebo miestnej úrovni v záujme pochopenia sociálneho vplyvu protirómskych nálad.

Vzrástla miera zapísaných rómskych detí do predškolských vzdelávacích zariadení, čo je prejavom investícií a opatrení vlád na podporu predškolského vzdelávania. Napriek poklesu počtu mladých Rómov, ktorí predčasne ukončili školskú dochádzku, približne 7 z 10 Rómov vo veku 18 – 24 rokov ešte stále opúšťa školu predčasne. Navyše v niektorých členských štátoch EÚ vzrástla segregácia vo vzdelávaní a diskriminácia vo vzdelávaní sa výrazne nezlepšila. V článku 3 ods. 3 Zmluvy o Európskej únii (Zmluva o EÚ) sa vysvetľuje význam boja proti sociálnemu vylúčeniu a diskriminácii a ochrany práv dieťaťa, medzi ktoré patrí aj právo na vzdelanie. Článok 21 Charty základných práv EÚ explicitne zakazuje akúkoľvek diskrimináciu z dôvodu etnického pôvodu alebo rasy. V odporúčaní Rady z roku 2013 o účinných opatreniach na integráciu Rómov sa vyzýva k odstráneniu akejkoľvek školskej segregácie a zabezpečeniu udržateľnosti a dlhodobého vplyvu na odstránenie segregácie. Smernica o rasovej rovnosti sa vzťahuje aj na oblasť vzdelávania. Závažnosť tohto problému potvrdzujú konania vo veci porušenia právnych predpisov proti trom členským štátom, ktoré sa týkajú segregácie vo vzdelávaní v kontexte porušovania smernice.

Stanovisko agentúry FRA č. 5.2

Vnútroštátne orgány školstva by mali poskytovať potrebnú podporu a zdroje školám s rómskymi skupinami študentov v záujme riešenia všetkých aspektov začlenenia do vzdelávania: na zvýšenie miery účasti na vzdelávaní a zníženie miery predčasného ukončenia školskej dochádzky. Členské štáty EÚ by mali vynaložiť ďalšie úsilie zamerané na riešenie segregácie vo vzdelávaní a mali by sa pritom zamerať na dlhodobejšiu udržateľnosť a zároveň by mali riešiť aj diskrimináciu a protirómske nálady. Desegregačné opatrenia by mali byť sprevádzané úsilím na zvyšovanie informovanosti a podporovanie rozmanitosti v školách pre učiteľov, študentov a rodičov.

Lepšia účasť Rómov na vzdelávaní nevedla vždy k vyššej miere zamestnanosti alebo účasti na trhu práce. Problémom ostáva naďalej dlhodobá nezamestnanosť, pričom v prípade mladých Rómov a rómskych žien je integrácia na trh práce dokonca ešte ťažšia. Aj keď sa určité konkrétne projekty a politické opatrenia zamerali na potreby mladých Rómov a rómskych žien v oblasti zamestnania, týmto konkrétnym skupinám sa venuje málo systematickej pozornosti. V odporúčaní Rady z roku 2013 o účinných opatreniach na integráciu Rómov sa členské štáty EÚ vyzývajú k prijatiu účinných opatrení na zabezpečenie rovnakého zaobchádzania s Rómami pri ich prístupe na trh práce, napr. prostredníctvom opatrení na podporu prvých pracovných skúseností a odbornej prípravy, samostatnej zárobkovej činnosti a podnikania; prístupu k všeobecným verejným službám zamestnanosti a odstránením prekážok, akou je napríklad diskriminácia. V Európskom pilieri sociálnych práv vyhlásenom v roku 2017 sa odkazuje na vzdelávanie, odbornú prípravu a celoživotné vzdelávanie ako na pomôcky na úspešné zvládnutie prechodu na trh práce, ako aj na rodovú rovnosť, rovnaké príležitosti a aktívnu podporu zamestnanosti, najmä v prípade mladých ľudí a nezamestnaných.

Stanovisko agentúry FRA č. 5.3

Členské štáty EÚ by mali posilniť opatrenia na podporu prístupu Rómov na trh práce. Politiky zamestnanosti, vnútroštátne úrady práce a podniky, najmä na miestnej úrovni, by mali poskytovať podporu na umožnenie samostatnej zárobkovej činnosti a podnikateľských aktivít. Mali by tiež vyvíjať úsilie na zvýšenie informovanosti Rómov, aby sa podporilo ich úplné začlenenie na trh práce, pričom sa tiež zamerajú na rómske ženy a mladých ľudí.

Aby boli opatrenia na integráciu Rómov úspešné, je potrebná zmysluplná účasť Rómov na projektoch a na navrhovaní a realizácii miestnych politik a stratégií. Účasť Rómov na vnútroštátnej úrovni je dôležitá pre navrhovanie a monitorovanie vnútroštátnych stratégií integrácie Rómov alebo integrovaných súborov politických opatrení a mala by byť podporovaná prostredníctvom dialógu na vnútroštátnej úrovni a platformami pre účasť. Najmä na miestnej úrovni môžu mechanizmy spolupráce s miestnymi orgánmi a organizáciami občianskej spoločnosti uľahčiť zapájanie miestnych ľudí vrátane Rómov. V odporúčaní Rady z roku 2013 o účinných opatreniach na integráciu Rómov sa vyzýva k aktívnemu zapájaniu a účasti Rómov, ako aj k vhodným miestnym prístupom k integrácii. Skúsenosti, ktoré agentúra FRA nadobudla prostredníctvom svojho výskumu s názvom Miestna iniciatíva pre začleňovanie Rómov (LERI), naznačujú, akým spôsobom možno miestne komunity povzbudiť k účasti na projektoch a príprave stratégií.

Stanovisko agentúry FRA č. 5.4

Členské štáty EÚ by mali preskúmať svoje vnútroštátne stratégie na integráciu Rómov alebo integrované súbory politických opatrení, aby podporili úsilie zamerané na presadzovanie participatívnych prístupov k tvorbe politik a v integračných projektoch, pričom osobitnú pozornosť budú venovať úsiliu na miestnej úrovni a podpore úsilia vedeného komunitou. Na uľahčenie účasti Rómov a integračných projektov vedených komunitou by sa mali použiť Európske štrukturálne fondy a investičné fondy a iné zdroje financovania.

V odporúčaní Rady z roku 2013 o účinných opatreniach na integráciu Rómov sa členské štáty EÚ vyzývajú, aby primerane monitorovali a hodnotili účinnosť vnútroštátnych stratégií a politiky sociálneho začlenenia. Takéto kontrolné mechanizmy musia zahŕňať príslušné kvalitatívne a kvantitatívne údaje, pokiaľ je to možné, a zabezpečovať, aby zber údajov bol v súlade s platnými vnútroštátnymi právnymi predpismi a právom Únie, najmä v súvislosti s ochranou osobných údajov. Aj keď niektoré členské štáty zahrnuli kvantitatívne a kvalitatívne ukazovatele na meranie pokroku integrácie Rómov, niektoré ešte stále nemajú zavedené žiadne mechanizmy monitorovania. Existuje málo mechanizmov monitorovania, ktoré obsahujú informácie o efektívnom využívaní finančných prostriedkov EÚ.

Stanovisko agentúry FRA č. 5.5

V súlade s odporúčaním Rady z roku 2013 o účinných opatreniach na integráciu Rómov v členských štátoch by členské štáty mali zlepšiť alebo zaviesť mechanizmy monitorovania integrácie Rómov. Mechanizmy monitorovania by mali zahŕňať ďalšie zhromažďovanie anonymizovaných údajov, ktoré sú v súlade s právnymi predpismi EÚ na ochranu údajov roztriedené podľa etnického pôvodu a rodu, a mali by zahŕňať aj relevantné otázky v rozsiahlych prieskumoch, ako napr. výberové zisťovanie pracovných síl a štatistika EÚ o príjmoch a životných podmienkach. Do mechanizmov monitorovania by mala byť zapojená občianska spoločnosť a miestne rómske komunity. V rámci nezávislých hodnotení, do ktorých sú zahrnutí Rómovia, by sa malo preskúmať využívanie a efektívnosť finančných prostriedkov EÚ a ich výsledky by sa mali priamo použiť na zlepšenie politických opatrení.

6. Azyl, víza, migrácia, hranice a integrácia

Neoprávnené príchody po mori klesli na polovicu oproti roku 2016 s celkovým počtom približne 187 000 v roku 2017. Pri prechode cez more do Európy zahynulo viac než 3 100 ľudí. Počet tvrdení o zlom zaobchádzaní s migrantmi zo strany polície pozdĺž západobalkánskej trasy stúpol. Niektoré členské štáty EÚ mali stále problémy s prijímaním žiadateľov o azyl. Výzvy súvisiace s migráciou a bezpečnosťou sa v čoraz väčšej miere spájali s rozsiahlymi informačnými systémami EÚ, ktoré slúžia na riadenie prístahovalectva, ako aj na posilnenie bezpečnosti. Medzitým tlak na efektívnejšie riešenie neregulárnej migrácie prispel k zhoršeniu existujúcich rizík pre základné práva.

Aj keď počet ľudí prichádzajúcich na vonkajšie hranice EÚ neoprávneným spôsobom v roku 2017 klesol, významné výzvy z hľadiska základných práv pretrvávali. K najzávažnejším porušeniam patrí zlé zaobchádzanie s prístahovalcami, ktorí pri prekračovaní hraníc obchádzajú hraničné kontroly. V roku 2017 došlo k výraznému zvýšeniu počtu správ o zneužívaní správania, najmä na západobalkánskej trase. V prieskume agentúry FRA EU-MIDIS II, v rámci ktorého sa uskutočnil pohovor s viac než 12 000 prístahovalcami prvej generácie v EÚ, respondenti takisto naznačili skúsenosti s násilím zo strany príslušníkov polície alebo pohraničnej stráže. Napriek významnému počtu tvrdení sa trestné konania začali len zriedka – sčasti v dôsledku neochoty obetí podať žalobu, ale aj pre nedostatok dôkazov. K odsúdeniu nedošlo takmer vôbec.

V článku 4 Charty základných práv EÚ sa zakazuje mučenie a neludzské alebo ponižujúce zaobchádzanie alebo trest. Zákaz je absolútny, čo znamená, že nie sú povolené výnimky ani odchýlky.

Stanovisko agentúry FRA č. 6.1

Členské štáty EÚ by mali posilniť preventívne opatrenia na zníženie rizika, že sa individuálni príslušníci polície a pohraničnej stráže zapoja do zneužívajúceho správania na hraniciach. Každá správa o zlom zaobchádzaní, ktorá sa objaví, by sa mala účinne vyšetriť a páchatelia by sa mali postaviť pred súd.

V roku 2017 pripisovala EÚ vysokú prioritu reforme jej rozsiahlych informačných systémov (IT) v oblasti migrácie a azylu. Vďaka „interoperabilite“ budú rôzne systémy navzájom lepšie poprepájané. V centrálnom registri budú sústredené totožnosti všetkých

osôb uchovávaných v rôznych systémoch a pomocou mechanizmu sa bude dať zistiť, či údaje o tej istej osobe sú uložené v IT systémoch pod rôznymi menami a totožnosťami. Nie všetky aspekty navrhovaných nariadení o interoperabilite boli podrobené dôkladnej kontrole z hľadiska základných práv.

Reformy IT systémov majú vplyv na viaceré práva chránené Chartou základných práv EÚ vrátane práva na ochranu osobných údajov (článok 8), práva dieťaťa (článok 24), práva na azyl (článok 18), na účinný prostriedok nápravy (článok 47) a právo na slobodu a osobnú bezpečnosť (článok 6).

Stanovisko agentúry FRA č. 6.2

EÚ by mala zabezpečiť, aby buď zákonodarcia EÚ, alebo nezávislé expertné orgány dôkladne posúdili všetky vplyvy jednotlivých návrhov o interoperabilite na základné práva pred ich prijatím a realizáciou, pričom osobitná pozornosť sa má venovať odlišným skúsenostiam žien a mužov.

Európska únia a jej členské štáty vynakladajú značné úsilie na zvýšenie miery návratov migrantov v neregulárnej situácii. Imigračné a iné príslušné orgány považujú pozbavenie slobody za dôležitý základ pre efektívne návraty. Revidovaná príručka o návrate prijatá v roku 2017 obsahuje zoznam situácií, ktoré by členské štáty EÚ mali považovať za známku „rizika úteku“ – čo je v praxi najčastejším zdôvodnením rozhodnutia o zaistení. Vymedzené sú v nej aj okolnosti, kedy by sa malo predpokladať riziko úteku, čím sa bremeno vyvrátenia tejto domnienky presúva na jednotlivca. Vzhľadom na chýbajúce porovnateľné štatistické údaje o zaistení prístahovalcov v EÚ sa ťažko dá posúdiť, do akej miery zvýšená

pozornosť zameraná na zefektívnenie návratov podnietila nárast počtu prípadov zaistenia prisťahovalcov. Z rôznych členských štátov EÚ sa však objavili správy poukazujúce na formy svojvoľného zaistenia.

Zaistenie predstavuje významný zásah do práva na slobodu, ktoré je chránené článkom 6 Charty základných práv EÚ. Pri každom pozbavení slobody musia byť preto dodržané stanovené záruky, aby sa predišlo protiprávnemu a svojvoľnému zaisteniu.

Stanovisko agentúry FRA č. 6.3

Pri odňatí slobody z dôvodov súvisiacich s prisťahovalectvom členské štáty EÚ musia rešpektovať všetky záruky, ktoré ukladá charta, ako aj záruky vyplývajúce z Európskeho dohovoru o ľudských právach. Konkrétne platí, že zaistenie musí byť v danom prípade nevyhnutné.

Agentúra FRA neustále poukazuje na význam monitorovania nútených návratov podľa článku 8 ods. 6 smernice o návrate ako nástroja na presadzovanie návratov, ktoré sú v súlade so základnými právami. Funkčné systémy monitorovania nútených návratov nie sú zriadené v každom členskom štáte Európskej únie.

Realizácia návratov prináša so sebou značné riziká týkajúce sa hlavných základných práv stanovených v Charte základných práv EÚ vrátane práva na život (článok 2), zákazu mučenia, neludského alebo ponižujúceho zaobchádzania alebo trestu (článok 4), práva na slobodu (článok 6), práva na účinný prostriedok nápravy a zásady zákazu vyhostenia alebo vrátenia (článok 19).

Stanovisko agentúry FRA č. 6.4

Všetky členské štáty EÚ viazané smernicou o návrate by mali zriadiť účinný systém monitorovania návratov.

7. Informačná spoločnosť, súkromie a ochrana osobných údajov

Čo sa týka technologických inovácií a ochrany súkromia a osobných údajov, rok 2017 bol významným rokom. Rýchly vývoj nových technológií priniesol množstvo príležitostí a výziev. Ako členské štáty EÚ a európske inštitúcie dokončovali svoje prípravné práce na účely uplatňovania balíka predpisov o ochrane údajov, objavovali sa aj nové výzvy. Výrazný pokrok vo výskume týkajúcom sa „veľkých dát“ a umelej inteligencie a očakávaná v súvislosti s týmito dátami v takých rozmanitých oblastiach ako zdravotníctvo, bezpečnosť a obchodné trhy, privádzali verejné orgány a orgány občianskej spoločnosti k riešeniu otázky, aký môže byť reálny vplyv týchto dát na občanov a najmä na ich základné práva. Medzitým dva rozsiahle malvérové útoky značne ohrozili digitálnu bezpečnosť. So zreteľom na tento vývoj sa ukázalo, že nedávne reformy EÚ v oblasti ochrany údajov a kybernetickej bezpečnosti, ako aj súčasné úsilie EÚ zamerané na súkromie na internete boli uskutočnené včas a boli relevantné.

V článku 8 ods. 3 Charty základných práv EÚ a článku 16 ods. 2 Zmluvy o fungovaní Európskej únie sa ochrana osobných údajov uznáva ako základné právo. Tieto články potvrdzujú, že dodržiavanie pravidiel ochrany údajov musí kontrolovať nezávislý orgán. Dohľad a presadzovanie práv na ochranu údajov sa môže začať realizovať, ak takéto orgány budú mať k dispozícii potrebné ľudské, technické a finančné zdroje vrátane adekvátnych priestorov a infraštruktúry, aby sa zabezpečilo účinné plnenie ich úloh a výkon ich právomocí. Táto požiadavka vychádza z ustanovení článku 52 ods. 2 všeobecného nariadenia o ochrane údajov (GDPR).

Stanovisko agentúry FRA č. 7.1

Členské štáty EÚ by mali dôkladne posúdiť ľudské a finančné zdroje vrátane technických zručností, ktoré sú potrebné pre činnosť orgánov na ochranu osobných údajov vzhľadom na ich nové úlohy vyplývajúce z rozšírených právomocí a kompetencií, ktoré sú stanovené vo všeobecnom nariadení o ochrane údajov.

Vo všeobecnom nariadení o ochrane údajov sa vyžaduje, aby orgány na ochranu osobných údajov zabezpečili zvyšovanie informovanosti a porozumenia v súvislosti s právami a rizikami spojenými

so spracovaním osobných údajov. Väčšina týchto usmernení a kampaní na zvyšovanie informovanosti je však prístupná predovšetkým online, a preto je pre zvyšovanie informovanosti o právach veľmi dôležitý prístup k internetu. Vo väčšine členských štátov stále existuje významná digitálna priepať medzi generáciami, pokiaľ ide o používanie internetu.

Stanovisko agentúry FRA č. 7.2

Orgány na ochranu údajov by mali zabezpečiť, aby všetci prevádzkovatelia údajov venovali osobitnú pozornosť deťom a starším občanom EÚ, aby sa zaručila rovnaká informovanosť o ochrane osobných údajov a právach na súkromie a znížila zraniteľnosť spôsobená digitálnou negramotnosťou.

So zreteľom na analýzu Súdneho dvora EÚ rozsah uchovávaní údajov vykonávaného na základe dohody o výmene záznamov o cestujúcich (PNR) a smernice o záznamoch o cestujúcich (PNR) by mal byť obmedzený na to, čo je nevyhnutne potrebné. To znamená vylúčenie uchovávaní údajov o cestujúcich, ktorí už odcestovali a ktorí nepredstavujú v zásade riziko terorizmu alebo závažnej nadnárodnej trestnej činnosti – aspoň v prípade, keď sa ani pri kontrolách a previerkach, ani za žiadnych iných okolností nenašiel objektívny dôkaz o takomto riziku.

Stanovisko agentúry FRA č. 7.3

Pri preskúmaní smernice o záznamoch o cestujúcich podľa článku 19 by sa zákonodarca EÚ mal sústrediť najmä na analýzu Súdneho dvora Európskej únie (Súdneho dvora EÚ). Predovšetkým je potrebné zvážiť preskúmanie ustanovení smernice o záznamoch o cestujúcich s cieľom obmedziť rozsah uchovávaní údajov po odlete cestujúcich leteckou dopravou na tých cestujúcich, ktorí môžu objektívne predstavovať riziko z hľadiska terorizmu a/alebo závažnej nadnárodnej trestnej činnosti.

Úlohou orgánov na ochranu údajov je monitorovať a presadzovať uplatňovanie všeobecného nariadenia o ochrane údajov a podporovať pochopenie rizík, pravidiel, záruk a práv v súvislosti so spracovaním osobných údajov. Táto úloha je ešte dôležitejšia v kontexte analýzy tzv. veľkých dát, ktorá umožňuje nebyvalú dostupnosť, výmenu a automatizované používanie osobných údajov. Ako Európsky parlament a Rada Európy zdôraznili, takéto spracovanie – vykonávané fyzickými osobami, súkromnými podnikmi a verejnými orgánmi, by mohlo predstavovať viaceré výzvy vo vzťahu k základným právam jednotlivcov, najmä ich právam na súkromie, ochranu osobných údajov a nediskrimináciu. Na jasnú identifikáciu týchto problémov a na ich urýchlené riešenie je ešte potrebný ďalší výskum.

Stanovisko agentúry FRA č. 7.4

Členské štáty EÚ by mali hodnotiť vplyv analýzy veľkých dát a zamyslieť sa nad tým, ako riešiť súvisiace riziká vo vzťahu k základným právam prostredníctvom silných, nezávislých a účinných mechanizmov dohľadu. Vzhľadom na svoje skúsenosti by sa orgány na ochranu osobných údajov mali do týchto procesov aktívne zapájať.

Smernica o kybernetickej bezpečnosti (ďalej len „smernica NIS“) zvyšuje celkovú úroveň kybernetickej bezpečnosti tým, že okrem iných stratégií ukladá rôzne povinnosti vnútroštátnym „prevádzkovateľom základných služieb“, ako sú napr. elektrárenskú, dopravnú, vodohospodársku, energetickú, zdravotnícku a digitálnu infraštruktúru, na zabezpečenie realizácie efektívnej stratégie v rámci všetkých týchto dôležitých sektorov. Konkrétne podľa článku 8 tejto smernice majú členské štáty povinnosť určiť jeden alebo viaceré vnútroštátne príslušné orgány, ako aj vnútroštátne jednotné kontaktné miesto pre oblasť bezpečnosti sietí a informačných systémov, ktoré „vždy, keď je to vhodné, a v súlade s vnútroštátnym právom konzultujú a spolupracujú s príslušnými vnútroštátnymi orgánmi presadzovania práva a vnútroštátnymi orgánmi na ochranu osobných údajov“. V iniciatívach v oblasti vykonávania sa v niektorých členských štátoch poukazovalo na potrebu zabezpečiť, aby zásady ochrany údajov zakotvené vo všeobecnom nariadení o ochrane údajov boli náležite zohľadnené a premietnuté do vnútroštátnych právnych predpisov transponujúcich smernicu NIS.

Stanovisko agentúry FRA č. 7.5

Členské štáty EÚ by mali zabezpečiť, aby vnútroštátne predpisy transponujúce smernicu NIS do vnútroštátneho práva dodržiavali zásady ochrany zakotvené vo všeobecnom nariadení o ochrane údajov (GDPR). Vnútroštátne ustanovenia musia byť predovšetkým v súlade so zásadami obmedzenia účelu, minimalizácie údajov, bezpečnosti osobných údajov, minimalizácie uchovávaní a zodpovednosti, najmä pokiaľ ide o povinnosť vnútroštátnych orgánov podľa smernice NIS spolupracovať s vnútroštátnymi orgánmi presadzovania práva a orgánmi na ochranu osobných údajov.

8. Práva dieťaťa

Miery detskej chudoby v rámci EÚ celkovo mierne klesli, sú však stále vysoké. Takmer 25 miliónov detí v EÚ je ohrozených chudobou alebo sociálnym vylúčením. Závažnou depriváciou v oblasti bývania je postihnutých 7 % rodín s deťmi v EÚ. V Európskom pilieri sociálnych práv sa poukazuje na právo detí na ochranu pred chudobou a na rovnosť a obzvlášť sa v ňom zdôrazňuje cenovo dostupné a kvalitné vzdelávanie a starostlivosť v ranom detstve. Migrujúce a utečenecké deti stále prichádzali do Európy, kde hľadali ochranu, aj keď v nižšom počte ako v roku 2015 a 2016. Zatiaľ čo Európska komisia poskytovala politické usmernenie prostredníctvom oznámenia o ochrane migrujúcich detí, členské štáty pokračovali v úsilí zameranom na zabezpečenie vhodného ubytovania, vzdelávania, psychologickkej pomoci a integračných opatrení pre deti. Uplatňovanie zásady záujmu dieťaťa je stále výzvou z praktického hľadiska v kontexte migrácie. Čo sa týka zaistenia detí z imigračných dôvodov, dosiahol sa len veľmi malý pokrok. Medzitým sa rôzne európske a vnútroštátne iniciatívy zameriavali na riziká radikalizácie a násilníckeho extrémizmu medzi mladými ľuďmi.

V súlade s trendom z predchádzajúcich dvoch rokov počet detí v EÚ ohrozených chudobou alebo sociálnym vylúčením naďalej klesal. Napriek tomu je chudobou alebo sociálnym vylúčením ohrozených takmer 25 miliónov detí. To si vyžaduje náliehavú pozornosť zo strany EÚ a jej členských štátov. V článku 24 Charty základných práv EÚ je ustanovené, že „deti majú právo na takú ochranu a starostlivosť, ktorá je potrebná pre ich blaho“. Európsky semester v roku 2017 zahŕňal zvýšený počet odporúčaní pre konkrétne krajiny ohľadne detí, ale prvýkrát sa žiadne odporúčanie netýkalo chudoby detí. Členské štáty EÚ vo svojich národných programoch reforiem v rámci európskeho semestra vo veľmi obmedzenej miere využívajú odporúčanie Európskej komisie z roku 2013 s názvom Investovať do detí: východisko z bludného kruhu znevýhodnenia. Európsky pilier sociálnych práv, aj keď ho subjekty občianskej spoločnosti podrobili kritike, môže predstavovať príležitosť na zmenu miery detskej chudoby a posilniť odporúčanie z roku 2013, ktorého vykonávanie Komisia vyhodnotila v roku 2017.

Stanovisko agentúry FRA č. 8.1

Európska únia a jej členské štáty by mali zabezpečiť plnenie záväzkov uvedených v Európskom pilieri sociálnych práv, ktoré sa týkajú ochrany detí pred chudobou, poskytovania prístupu k dostupnému predškolskému vzdelávaniu a kvalitnej starostlivosti bez diskriminácie. Mali by tiež zabezpečiť právo dievčat a chlapcov zo znevýhodneného prostredia na osobitné opatrenia na posilnenie rovnakých príležitostí.

Uplatňovanie piliera si vyžaduje konkrétne legislatívne návrhy, akčné plány, pridelenie rozpočtových prostriedkov a systémy monitorovania vo všetkých oblastiach, ktoré ovplyvňujú deti a ich rodiny, ako napríklad zamestnanosť, rodová rovnosť, prístup k zdravotným službám, vzdelaniu a dostupnému bývaniu.

Členské štáty EÚ by mali pri prezentácii svojich národných programov reforiem pre európsky semester využívať odporúčanie Európskej komisie z roku 2013 s názvom Investovať do detí: východisko z bludného kruhu znevýhodnenia.

Sedem percent rodín s deťmi v EÚ čelí závažnej deprivácii v oblasti bývania. Žijú v prepľnených domácnostiach s aspoň jedným z nasledujúcich problémov: deravá strecha, bez vane/sprchy alebo bez vnútorného záchoda alebo s nedostatočným svetlom. Napriek chýbajúcim údajom z celej EÚ o vystaňovaní a bezdomovstve správy z národných štatistických úradov a mimovládnych organizácií upozorňujú na zvýšený počet detí v útulkoch pre bezdomovcov. V článku 34 ods. 3 Charty základných práv EÚ sa uznáva „právo na sociálnu pomoc a pomoc pri bývaní s cieľom zabezpečiť dôstojnú existenciu všetkých osôb, ktoré nemajú dostatok prostriedkov, v súlade s právom Únie a vnútroštátnymi právnymi predpismi a praxou“. Zásady Európskeho piliera sociálnych práv zahŕňajú aj prístup k sociálnemu bývaniu, ochrane pred núteným vystaňovaním a podporu bezdomovcov, ale na rozdiel

od revidovanej Európskej sociálnej charty v pilieri nie sú ustanovené žiadne záväzné opatrenia. Pri ratifikácii revidovanej Európskej sociálnej charty však len sedem členských štátov prijalo ustanovenie o práve na bývanie ako záväzné.

Stanovisko agentúry FRA č. 8.2

Členské štáty EÚ by mali ustanoviť boj proti závažnej deprivácii v oblasti bývania ako politickú prioritu a mali by zabezpečiť, aby rodiny s deťmi a najmä tie, ktoré sú ohrozené chudobou, mali prednostný prístup k sociálnemu bývaniu, alebo aby im bola poskytnutá primeraná pomoc pri bývaní. Príslušné orgány by sa mali zaoberať bezdomovstvom a vykonávať opatrenia, ktoré zahŕňajú predchádzanie vystahovania rodín alebo odloženie vystahovania rodín s deťmi, najmä počas zimy. Členské štáty by pritom mali využívať rôzne programy na financovanie bývania, ktoré EÚ ponúka.

EÚ by mala podporovať regionálnu a nadnárodnú výmenu postupov týkajúcich sa praktických opatrení na predchádzanie vystahovaniu rodín s deťmi. Mala by tiež podporovať úsilie v celej EÚ zamerané na zhromažďovanie údajov o vystahovaní rodín s deťmi a o bezdomovstve.

Počet žiadateľov o azyl a utečencov prichádzajúcich do Európy sa v roku 2017 znížil. O azyl v EÚ požiadalo menej než 200 000 detí, čo oproti roku 2016 predstavuje zníženie takmer o 50 %. Pozitívnym krokom vpred bolo oznámenie Európskej komisie z roku 2017 o opatreniach na ochranu migrujúcich detí. Záujem dieťaťa je dobre zavedenou zásadou medzinárodného práva v oblasti ľudských práv, ktorá je zakotvená v Dohovore o právach dieťaťa (článok 3), Charte základných práv EÚ (článok 24) a sekundárnom práve EÚ, ako aj vo väčšine vnútroštátnych právnych predpisov týkajúcich sa detí. Z údajov zhromaždených pre *Správu o základných právach 2018* agentúry FRA vyplýva, že je nedostatok usmernení. Len niekoľko členských štátov vypracovalo štruktúrované postupy a metódy na uplatňovanie záujmu dieťaťa v praxi.

Stanovisko agentúry FRA č. 8.3

Členské štáty EÚ by mali formalizovať postupy posudzovania záujmu dieťaťa v oblasti azylu alebo migrácie, ktoré sú vhodné pre ich vnútroštátnu situáciu. V takýchto postupoch by mali byť jasne vymedzené situácie, keď je potrebné formálne určiť záujem, kto je zodpovedný, ako sa zaznamenáva a podľa akej rodovo a kultúrne citlivej metodiky by sa malo postupovať.

EÚ by tento proces mohla uľahčiť tak, že ho bude koordinovať, že bude mapovať súčasný postup a usmerňovať tento proces prostredníctvom existujúcich sietí členských štátov v oblasti práv dieťaťa a ochrany migrujúcich detí, ktoré Európska komisia koordinuje.

Deti sú na účely prisťahovalectva stále zaistované. Viaceré členské štáty však prijali pozitívne opatrenia smerom k vypracovaniu alternatív k zaisteniu. V *acquis* EÚ je ustanovené, že deti majú byť zaistené len ako posledná možnosť a len v prípade, ak nemožno uplatniť miernejšie donucovacie prostriedky. Takéto zaistenie musí trvať čo najkratšie. Na úrovni OSN Výbor pre práva dieťaťa a Výbor na ochranu práv všetkých migrujúcich pracovníkov a členov ich rodín vydali dve spoločné všeobecné poznámky, v podľa ktorých považujú zaistenie detí z imigračných dôvodov za porušenie práv dieťaťa. Potvrdzujú, že deti „by nikdy nemali byť zaistené z dôvodov súvisiacich s ich postavením migrantov alebo s postavením ich rodičov ako migrantov“. Prísne požiadavky vyplývajúce z Charty základných práv EÚ a z článkov 3 (zákaz mučenia) a 5 (právo na slobodu a bezpečnosť) Európskeho dohovoru o ľudských právach (EDLP) znamenajú, že pozbavenie slobody bude v súlade s právnymi predpismi EÚ len vo výnimočných prípadoch.

Stanovisko agentúry FRA č. 8.4

EÚ a jej členské štáty by na podporu práva detí na ochranu a starostlivosť mali vypracovať spoľahlivé a účinné nezáväzné alternatívy, na základe ktorých by nebolo potrebné pozbaviť slobody deti počas azylových konaní alebo na účely návratu bez ohľadu na to, či sú v EÚ samé alebo so svojimi rodinami. Mohlo by sa pritom napríklad vychádzať zo správy prípadov, alternatívnej starostlivosti, poradenstva a koučingu.

Európska komisia by mala zvážiť systematické monitorovanie používania imigračného zaistenia v prípade detí a iných osôb v zraniteľnej situácii.

Radikalizácia a násilný extrémizmus zakorenené v rôznych ideológiách sú v Európe realitou. Zriadenie expertnej skupiny Komisie na vysokej úrovni pre oblasť radikalizácie (HLCRG-R) predstavuje sľubný krok smerom ku komplexnej reakcii. V oblasti radikalizácie a pri vykonávaní stratégie vnútornej bezpečnosti EÚ sa vynárajú viaceré obavy týkajúce sa základných práv. Členské štáty zaviedli kombináciu opatrení na presadzovanie práva, ale zaviedli aj vzdelávacie programy alebo centrá pomoci pre

deti ohrozené radikalizáciou a pre ich rodiny alebo podporili alternatívne argumentácie na online platformách.

Stanovisko agentúry FRA č. 8.5

Členské štáty EÚ by mali riešiť zložitý jav radikalizácie prostredníctvom holistického, viacrozmerného prístupu, ktorý ide nad rámec bezpečnostných opatrení a opatrení na presadzovanie práva. Na tento účel by členské štáty mali zaviesť programy, ktoré podporujú občianstvo a spoločné hodnoty slobody, tolerancie a nediskriminácie, a to najmä vo vzdelávacích zariadeniach. Členské štáty by mali v záujme ulahčenia komplexnej integrovanej intervencie podporiť efektívnu koordináciu medzi existujúcimi subjektmi v oblasti ochrany detí, spravodlivosti, sociálnej starostlivosti a starostlivosti o mládež, zdravotníckeho a vzdelávacieho systému.

9. Prístup k spravodlivosti a práva obetí

Napriek rôznym snahám zo strany EÚ a ďalších medzinárodných aktérov problémy v oblasti právneho štátu a spravodlivosti vyvolávali v roku 2017 rastúce obavy v EÚ, v dôsledku ktorých Komisia uverejnila prvý návrh určený Rade na prijatie rozhodnutia na základe článku 7 ods. 1 Zmluvy o Európskej únii. Medzitým viaceré členské štáty prijali kroky na posilnenie svojich mechanizmov kolektívneho uplatňovania nárokov v súlade s odporúčaním Komisie 2013/396/EÚ, ktorým sa potenciálne zlepšuje prístup k spravodlivosti. K určitému pokroku došlo tiež v súvislosti s právami obetí. Približne tretina členských štátov EÚ prijala právne predpisy na transpozíciu práva obetí; mnohé zaviedli v roku 2017 nové opatrenia na zabezpečenie, aby obeť trestných činov dostávali v príhodnom čase úplné informácie z miesta prvého kontaktu, ktorým býva zväčša polícia. EÚ podpísala Istanbulský dohovor ako prvý krok v procese jeho ratifikácie. Ďalšie tri členské štáty EÚ ratifikovali tento dohovor v roku 2017 a zdôraznili, že členské štáty uznávajú tento dokument ako nástroj vymedzenia európskych noriem na ochranu ľudských práv v oblasti násillia páchaného na ženách a domáceho násillia. K tomu patrí aj sexuálne obťažovanie – problém, ktorému sa venovala rozsiala pozornosť zásluhou globálneho hnutia #metoo.

EÚ a iné medzinárodné subjekty v roku 2017 naďalej čelili rastúcim výzvam v oblasti spravodlivosti na vnútroštátnej úrovni, najmä pokiaľ ide o problematiku nezávislosti súdnictva. Nezávislé súdnictvo je základom právneho štátu a prístupu k spravodlivosti (článok 19 Zmluvy o EÚ, článok 67 ods. 4 Zmluvy o fungovaní EÚ a článok 47 Charty základných práv EÚ). Napriek pokračujúcemu úsiliu EÚ a ďalších medzinárodných subjektov situácia v jednom z členských štátov EÚ v súvislosti s právnym štátom spôsobuje rastúce obavy, najmä čo sa týka nezávislosti súdnictva. Toto podnietilo Európsku komisiu, aby po prvý raz v histórii EÚ, predložila Rade návrh na prijatie rozhodnutia podľa článku 7 ods. 1 Zmluvy o EÚ.

Stanovisko agentúry FRA č. 9.1

EÚ a jej členské štáty sa vyzývajú, aby ďalej zintenzívnili svoje úsilie a spoluprácu s cieľom posilniť nezávislosť súdnictva, ktoré je základnou zložkou právneho štátu. Jedným z riešení v tejto súvislosti je odklon od existujúceho prístupu ad hoc riešenia krízy právneho štátu v jednotlivých krajinách. Namiesto toho by sa malo zintenzívniť existujúce úsilie v záujme vypracovania kritérií a kontextových hodnotení, aby sa poskytlo členským štátom EÚ usmernenie k rozpoznávaniu a riešeniu všetkých možných problémov v súvislosti s právnym štátom regulárnym a porovnateľným spôsobom. Okrem

toho v záujme zabezpečenia súladu so zásadami právneho štátu by sa malo postupovať podľa existujúceho cieleného poradenstva vychádzajúceho z európskych a medzinárodných mechanizmov monitorovania ľudských práv vrátane nápravných opatrení stanovených v odporúčaní Európskej komisie, ktoré boli vydané ako súčasť jej rámcového postupu na posilnenie právneho štátu. Všetky členské štáty EÚ by mali byť vždy pripravené na obranu zásad právneho štátu a prijať potrebné opatrenia v záujme toho, aby sa mohli postaviť proti akýmkoľvek pokusom o podkopanie nezávislosti ich súdnictva.

Mechanizmy kolektívneho uplatňovania nárokov na nápravu zlepšujú prístup k spravodlivosti, čo je nanajvýš dôležité na zabezpečenie účinnosti práva Únie a zabezpečenie dodržiavania základných práv, ako sa požaduje v článku 47 Charty základných práv EÚ. Na tento účel sa odporúča Európskej komisii 2013/396/EÚ o spoločných zásadách pre mechanizmy kolektívneho uplatňovania nárokov na príkazanie zdržania sa určitého konania a na náhradu škody v členských štátoch v súvislosti s porušením práv vyplývajúcich z práva Únie v členských štátoch usilovalo uláhčiť prístup k spravodlivosti, a preto odporučilo všeobecný mechanizmus kolektívneho uplatňovania nárokov na nápravu na základe rovnakých zásad vo všetkých členských štátoch EÚ.

V roku 2017 Komisia začala svoje hodnotenie vykonávania odporúčania 2013/396/EÚ a niektoré členské štáty prijali opatrenia na jeho priame vykonávanie. Právne predpisy na vnútroštátnej úrovni sa však stále významne líšia medzi jednotlivými členskými štátmi, čím vytvárajú rôzne formy a úrovne kolektívnej žaloby.

Stanovisko agentúry FRA č. 9.2

Členské štáty EÚ by mali v úzkej spolupráci s Európskou komisiou a inými subjektmi EÚ pokračovať vo svojom úsilí zameranom na zabezpečenie, aby sa odporúčanie Komisie 2013/396/EÚ o mechanizmoch kolektívneho uplatňovania nárokov na nápravu v plnej miere vykonávalo a umožnilo tak účinnú kolektívnu žalobu a prístup k spravodlivosti. Pôsobnosť mechanizmov kolektívneho uplatňovania nárokov na nápravu musí byť rozsiahla a nesmie byť obmedzená len na spotrebiteľské záležitosti. Európska komisia by mala tiež využiť hodnotenie vykonávania odporúčania Komisie 2013/396/EÚ, ktoré sa začalo v roku 2017 aby sa poskytla potrebná podpora členským štátom EÚ pri zavádzaní alebo reformovaní ich vnútroštátnych mechanizmov kolektívneho uplatňovania nárokov na nápravu v súlade so zásadami právneho štátu a základnými právami vo všetkých oblastiach, kde by boli relevantné kolektívne nároky na prikázanie zdržania sa určitého konania alebo na náhradu škody v súvislosti s porušením práv priznaných podľa právnych predpisov Únie.

V roku 2017 došlo k pozitívnemu vývoju, keďže viaceré členské štáty EÚ prijali právne predpisy na transpozíciu smernice o právach obetí vrátane úsilia na zabezpečenie, aby obeť boli informované o svojich právach, ktoré majú podľa nových právnych predpisov. Z dôkazov na vnútroštátnej úrovni v niektorých členských štátoch vyplýva, že obeť ešte stále čelia prekážkam, pokiaľ ide o oznamovanie trestného činu a obeť nie sú vždy podrobne informované o svojich právach. Toto môže nepriaznivo ovplyvniť možnosť prístupu obetí k svojim právam v praxi.

Stanovisko agentúry FRA č. 9.3

V nadväznosti na pozitívny vývoj v právnej oblasti v súvislosti s transpozíciou smernice o právach obetí do roku 2017 by sa členské štáty EÚ mali zamerať na účinné vykonávanie tejto smernice. Malo by to zahŕňať zhromažďovanie údajov rozdelených podľa pohlavia ohľadne toho, akým spôsobom mohli obeť trestných činov uplatniť svoje práva. Tieto údaje by sa mali použiť na riešenie medzier v inštitucionálnych

rámcoch s cieľom umožniť obetiam uplatniť svoje práva a podporiť ich v uplatňovaní svojich práv. Ďalšie zhromažďovanie údajov na vnútroštátnej úrovni a na úrovni EÚ vnesie viac svetla do tejto problematiky a poukáže na nedostatky, ktoré treba odstrániť, aby sa zabezpečil prístup obetí trestných činov k právam a k príslušnej podpore na mieste.

V roku 2017 ďalšie tri členské štáty EÚ ratifikovali Dohovor Rady Európy o predchádzaní násiliu na ženách a domácejmu násiliu a o boji proti nemu (Istanbulský dohovor) a do konca roka ratifikovalo dohovor 17 zo všetkých členských štátov EÚ. Pokiaľ ide o určovanie európskych noriem pre ochranu žien pred násilím, Istanbulský dohovor predstavuje najdôležitejší referenčný materiál. Najmä v článku 36 ustanovuje povinnosť štátov kriminalizovať všetky sexuálne akty bez súhlasu a prijať prístup, ktorý zdôrazňuje a posilňuje bezpodmienečnú sexuálnu autonómiu osôb. Hodnotiace správy z roku 2017, ktoré vypracovala skupina expertov pre boj proti násiliu na ženách a domácejmu násiliu (GREVIO), odhalili medzery vo vnútroštátnych právnych predpisoch týkajúcich sa kriminalizácie sexuálnych aktov bez súhlasu, čo nie je v súlade s požiadavkami dohovoru.

Stanovisko agentúry FRA č. 9.4

Všetky členské štáty EÚ, ako aj samotná EÚ by mali zvážiť ratifikáciu Dohovoru Rady Európy o predchádzaní násiliu na ženách a domácejmu násiliu a o boji proti nemu (Istanbulský dohovor) a jeho vykonávanie. Členské štáty sa vyzývajú na riešenie medzier vo vnútroštátnych právnych predpisoch, ktoré sa týkajú kriminalizácie všetkých sexuálnych aktov bez súhlasu. Členské štáty EÚ by mali v súlade s článkom 36 Istanbulského dohovoru jednoznačne a bezvýhradne kriminalizovať príslušné akty.

Tvrdá realita, ktorá sa dostala na povrch na základe globálneho hnutia #metoo, zdôrazňuje význam zistení z prieskumu agentúry FRA z roku 2012 s názvom Násilie páchané na ženách, ktorý ukázal, že násilie páchané na ženách – vrátane sexuálneho obťažovania – je stále veľmi rozšírené. Je preto zjavne potrebné obnoviť dôraz v tejto oblasti tak na úrovni EÚ, ako aj na úrovni členských štátov.

Stanovisko agentúry FRA č. 9.5

Členské štáty EÚ by mali zintenzívniť svoje úsilie a prijať ďalšie opatrenia na prevenciu sexuálneho obťažovania a na boj proti nemu. Mali by zahŕňať potrebné kroky vedúce k účinnému

zákazu sexuálneho obťažovania, pokiaľ ide o prístup k zamestnaniu a pracovné podmienky v súlade so smernicou 2006/54/ES o vykonávaní zásady rovnosti príležitostí a rovnakého zaobchádzania s mužmi a ženami vo veciach zamestnanosti a povolania (prepracované znenie).

10. Vývoj v uplatňovaní Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím

Správa o pokroku Európskej komisie týkajúca sa vykonávania európskej stratégie pre oblasť zdravotného postihnutia 2010 – 2020 poskytla príležitosť na zhodnotenie úsilia EÚ zameraného na realizáciu práv stanovených v Dohovore OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím (CRPD). Aktivity smerujúce k prijatiu Európskeho aktu o prístupnosti naznačili približovanie tohto významného legislatívneho mílnika. Napriek významným úspechom na úrovni EÚ a na úrovni členských štátov pretrvávajú však nedostatky vo vykonávaní v kľúčových oblastiach, ako napr. prístupnosť a nezávislý život. Nástroje, akými sú napríklad ukazovatele, ako aj rozhodnutia vnútroštátnych súdov týkajúce sa vymožitelnosti dohovoru CRPD môžu pomôcť zabezpečiť, aby sa prax riadila záväzkom právnych povinností. Mimoriadne dôležitú úlohu má aj monitorovanie rámcov stanovených v článku 33 ods. 2 dohovoru, avšak nedostatok zdrojov, obmedzené mandáty a nedostatočná nezávislosť oslabujú ich účinnosť.

Správa o pokroku Európskej komisie týkajúca sa vykonávania európskej stratégie pre oblasť zdravotného postihnutia ukazuje, ako opatrenia na vykonávanie Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím (CRPD) pomáhajú stimulovať rozsiahle právne a politické reformy počnúc prístupnosťou až po nezávislý život. Napriek tomu v niektorých iniciatívach na úrovni EÚ a členských štátov nie je v plnom rozsahu začlenený prístup k zdravotnému postihnutiu založený na ľudských právach, ktorý sa vyžaduje podľa dohovoru CRPD, alebo iniciatívam chýbajú jasné ciele, primerané rozpočty a operačné usmernenie na účinné vykonávanie a hodnotenie pokroku.

Stanovisko agentúry FRA č. 10.1

EÚ a jej členské štáty by mali zintenzívniť úsilie o zakotvenie noriem dohovoru CRPD do svojich právnych a politických rámcov s cieľom zabezpečiť, aby sa prístup k zdravotnému postihnutiu založený na ľudských právach v plnom rozsahu premietol do práva a tvorby politik. Jeho súčasťou by malo byť komplexné preskúmanie súladu právnych predpisov s CRPD. Usmernenie k vykonávaniu by malo obsahovať jasné ciele a časové rámce s identifikovaním subjektov zodpovedných za reformy. Členské štáty by mali tiež zvážiť vypracovanie ukazovateľov na sledovanie pokroku a poukázať na nedostatky v oblasti vykonávania.

Rada EÚ a Európsky parlament na základe intenzívnych rokovaní prijali v roku 2017 svoje pozície k navrhovanému Európskemu aktu o prístupnosti a ukázali záväzok EÚ voči tomuto dôležitému právnemu predpisu na vykonávanie dohovoru CRPD. V dôležitých otázkach, ako napr. rozsah použiteľnosti zákona na audio-vizuálne médiá a dopravné služby, ako aj na ich vzájomný vzťah s inými relevantnými právnymi predpismi EÚ vrátane európskych štrukturálnych a investičných fondov (EŠIF) a smernice o verejnom obstarávaní však naďalej pretrvávajú významné rozdiely. Týmto sa zvyšujú šance na oslabenie návrhu v priebehu legislatívnych rokovaní v kľúčových oblastiach, čo môže narušiť schopnosť tohto zákona zlepšiť prístupnosť tovarov a služieb pre osoby so zdravotným postihnutím v EÚ.

Stanovisko agentúry FRA č. 10.2

EÚ by mala zabezpečiť rýchle prijatie komplexného Európskeho aktu o prístupnosti, ktorý zahŕňa podrobné opatrenia na presadzovanie práva. Tento akt by mal obsahovať normy pre prístupnosť vybudovaného prostredia a dopravných služieb. Na zabezpečenie súladu s rozsiahlejším súborom právnych predpisov EÚ, by tento akt mal obsahovať aj ustanovenia, na základe ktorých bude prepojený s inými relevantnými aktmi, ako napr. nariadeniami týkajúcimi sa európskych štrukturálnych a investičných fondov a smernicou o verejnom obstarávaní.

Štruktúralne a investičné fondy EÚ (EŠIF) zohrávajú dôležitú úlohu v podpore vnútroštátneho úsilia na dosiahnutie nezávislého života. Občianska spoločnosť vrátane organizácií osôb so zdravotným postihnutím môže zohrávať dôležitú úlohu pri poskytovaní informácií, ktoré sú potrebné na účinné monitorovanie využívania fondov.

Stanovisko agentúry FRA č. 10.3

EÚ a jej členské štáty by mali zabezpečiť, aby sa práva osôb so zdravotným postihnutím zaktovené v dohovore CRPD a Charte základných práv EÚ v plnej miere dodržiavali v záujme maximalizácie potenciálu štruktúrálnych a investičných fondov EÚ (EŠIF) podporovať nezávislý život. Na umožnenie účinného monitorovania fondov a ich výsledkov by EÚ a jej členské štáty mali prijať aj opatrenia na zahrnutie organizácií zdravotne postihnutých osôb do monitorovacích výborov EŠIF a na zabezpečenie vhodného a primeraného zhromažďovania údajov o spôsobe využívania EŠIF.

Do konca roka 2017 jediným členským štátom, ktorý neratifikoval dohovor CRPD, bolo Írsko, hoci hlavné reformy pripravujúce pôdu pre ratifikáciu sú už v súčasnosti zavedené. Navyše Opčný protokol k dohovoru CRPD, ktorý umožňuje jednotlivcom podávať sťažnosti výboru CRPD a výboru umožňuje iniciovať dôverné vyšetrovania po prijatí „hodnoverných informácií nasvedčujúcich tomu, že dochádza k vážnemu alebo systematickému porušovaniu“ dohovoru (článok 6), neratifikovalo päť členských štátov ani EÚ.

Stanovisko agentúry FRA č. 10.4

Členské štáty EÚ, ktoré sa ešte nestali zmluvnou stranou opčného protokolu k dohovoru CRPD, by mali zvážiť vykonanie nevyhnutných krokov na zabezpečenie jeho ratifikácie čo najskôr, aby sa dosiahla úplná a celoeurópska ratifikácia opčného protokolu. EÚ by mala tiež zvážiť podniknutie urýchlených krokov na prijatie opčného protokolu.

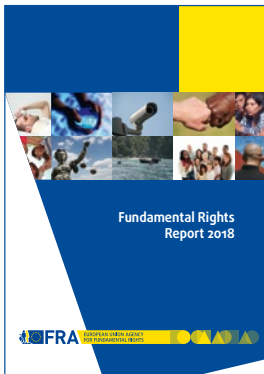
Dva z 27 členských štátov EÚ, ktoré ratifikovali dohovor CRPD, do konca roka 2017 nezaviedli ani nenavrhlí rámce na podporu, ochranu a monitorovanie jeho vykonávania, ako sa vyžaduje podľa článku 33 ods. 2. Navyše účinné fungovanie niektorých existujúcich rámcov narúšajú nedostatočné zdroje, obmedzené mandáty a nezabezpečenie systematickej účasti osôb so zdravotným postihnutím, ako aj nedostatočná nezávislosť v súlade s parížskymi

zásadami týkajúcimi sa fungovania vnútroštátnych inštitúcií na ochranu a podporu ľudských práv.

Stanovisko agentúry FRA č. 10.5

EÚ a jej členské štáty by mali zvážiť pridelenie dostatočných a stabilných finančných a ľudských zdrojov na monitorovacie rámce zriadené v súlade s článkom 33 ods. 2 dohovoru CRPD. Ako je uvedené v právnom stanovisku agentúry FRA z roku 2016 k požiadavkám podľa článku 33 ods. 2 CRPD v kontexte EÚ, mali by tiež zvážiť zaručenie udržateľnosti a nezávislosti monitorovacích rámcov tým, že zabezpečia, aby mali prospech z pevného právneho základu pre svoju prácu a aby ich zloženie a činnosť zohľadňovali parížske zásady týkajúce sa fungovania vnútroštátnych inštitúcií pre ľudské práva.

Rok 2017 priniesol z hľadiska ochrany základných práv pokrok i neúspechy. V publikácii agentúry FRA s názvom *Správa o základných právach 2018* sa rekapituluje hlavný vývoj v EÚ v období od januára do decembra 2017 a uvádzajú sa stanoviská agentúry k nemu. Poukazuje sa v nej na dosiahnuté úspechy i oblasti, ktoré naďalej vyvolávajú obavy, a poskytuje sa prehľad hlavných tém, ktoré vytvárajú diskusie o základných právach v celej EÚ.

V tomto roku sa pozornosť bude zameriavať na posun smerom k prístupu k starnutiu založenom na právach. Vo zvyšných kapitolách sa pozornosť venuje Charte základných práv EÚ a jej uplatňovaniu členskými štátmi, rovnosti a nediskriminácii, rasizmu, xenofóbie a súvisiacej neznášanlivosti, integrácii Rómov, azylu a migrácii, informačnej spoločnosti, ochrane súkromia a osobných údajov, právam dieťaťa, prístupu k spravodlivosti a pokroku v uplatňovaní Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím.

Ďalšie informácie:

Úplná publikácia agentúry FRA *Správa o základných právach 2018 (Fundamental Rights Report 2018)* sa nachádza na: <http://fra.europa.eu/en/publication/2018/fundamental-rights-report-2018>

Pozri tiež súvisiace publikácie agentúry FRA:

- FRA (2018), *Správa o základných právach 2018 – stanoviská agentúry FRA*, Luxemburg, Úrad pre publikácie, <http://fra.europa.eu/en/publication/2018/fundamental-rights-report-2018-fra-opinions> (k dispozícii vo všetkých 24 úradných jazykoch EÚ)
- FRA (2018), *Shifting perceptions: towards a rights-based approach to ageing*, Luxembourg, Úrad pre publikácie, <http://fra.europa.eu/en/publication/2018/fr-2018-focus-rights-based-aging> (k dispozícii v angličtine a francúzštine)

Predchádzajúce výročné správy agentúry FRA o výzvach v oblasti základných práv a výsledkoch dosiahnutých v Európskej únii v konkrétnom roku sa uvádzajú na: <http://fra.europa.eu/en/publications-and-resources/publications/annual-reports> (k dispozícii v anglickom, vo francúzskom a v nemeckom jazyku).

FRA – AGENTÚRA EURÓPSKEJ ÚNIE PRE ZÁKLADNÉ PRÁVA

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Viedeň – Rakúsko
Tel. +43 158030-0 – Fax +43 158030-699
fra.europa.eu – info@fra.europa.eu
facebook.com/fundamentalrights
linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency
twitter.com/EURightsAgency

Úrad pre publikácie

© Agentúra Európskej únie pre základné práva, 2018
© Fotografie (zhora vľavo doprava dole): iStockphoto;
Európska komisia; iStockphoto (3 & 4);
OSCE (Milan Obradovic); iStockphoto (6-10)
Print: ISBN 978-92-9491-973-1, doi:10.2811/540195
PDF: ISBN 978-92-9491-975-5, doi:10.2811/16595